

نظریه‌ها و الگوهای آموزش و تدریس

ماهیت و کاربرد

مؤلفان:

دکتر هادی پورشافعی

(دانشیار دانشگاه بیرجند)

لیلا شکرپور

(دانشجوی دکترای روان‌شناسی تربیتی دانشگاه الزهراء)

ناهید آرین

(کارشناس ارشد و دبیر آموزش و پرورش بیرجند)

سرشناسه	پورشاقعی، هادی -
عنوان و نام پدیدآور	نظریه‌ها و الگوهای آموزش و تدریس: ماهیت و کاربرد / تألیف هادی پورشاقعی، لیلا طالب‌زاده، ناهید آرین.
ناشر	انتشارات دانشگاه بیرجند، ۱۳۹۵.
مشخصات نشر	۳۱۴ص: مصور، جدول.
مشخصات ظاهری	
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۶۵۲-۷-۶
موضوع	آموزش.
موضوع	تدریس-روش‌شناسی.
موضوع	الگوهای آموزش.
شناسه افزوده	طالب‌زاده، لیلا، نویسنده همکار.
شناسه افزوده	آرین، ناهید، نویسنده همکار.
رده‌بندی کتب	LB۱۰۲۵/پ۹۴ن۶۴، ۱۳۹۵
رده‌بندی دیگری	۳۷۱/۳۰۲۸

انتشارات دانشگاه بیرجند

خدمات نشر: انتشارات جهاددانشگاهی مشهد
مشهد، میدان آزادی، پردیس دانشگاه، سازمان مرکزی جهاددانشگاهی
ص.پ. ۹۱۷۷۵-۱۳۷۶ تلفن: ۳۸۸۳۲۳۶۷ دفترپخش: ۳۸۸۳۲۳۳۰
www.jdmpress.com info@jdmpress.com

نظریه‌ها و الگوهای آموزش و تدریس: ماهیت و کاربرد
تألیف: دکتر هادی پورشاقعی، لیلا طالب‌زاده، ناهید آرین
واژه‌پرداز هاشمی نجفی / لیتوگرافی مشهداسکندر / چاپ و صحافی چاپ نیکو
چاپ اول ۱۳۹۵ / ۵۵۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۶۵۲-۷-۶ ISBN: 978-600-95652-7-6

کلیه حقوق نشر برای ناشر محفوظ است.

قیمت: ۲۴۰.۰۰۰ ریال

فهرست

۱۱	پیشگفتار
	بخش اول: ماهیت و انواع نظریه‌های آموزش
۱۵	۱. تعریف و انواع نظریه‌های آموزش
۱۶	۱-۱ مقدمه
۱۶	۲-۱ جایگاه نظریه‌ها و یادگیری
۱۸	۳-۱ نقش و مفهوم نظریه
۲۱	۴-۱ ماهیت نظریه‌های یادگیری و نظریه‌های آموزش
۲۳	۵-۱ انواع نظریه‌های یادگیری و نظریه‌های آموزش
۲۴	۶-۱ نتیجه‌گیری
۲۵	۲. نظریه آموزشی بلوم
۲۶	۱-۲ مقدمه
۲۶	۲-۲ ویژگی‌های آدمی و یادگیری آموزشی از نظر بلوم
۲۹	۳-۲ اشتباهات آموزش و پرورش
۳۱	۴-۲ الگوی یادگیری در نظریه بلوم
۳۳	۵-۲ متغیرهای نظریه بلوم
۳۴	۱-۵-۲ رفتارهای ورودی شناختی
۳۵	۲-۵-۲ رفتارهای ورودی عاطفی
۴۲	۳-۵-۲ کیفیت آموزش
۴۴	۴-۵-۲ برون‌داد آموزش و یادگیری
۴۵	۶-۲ تعمقی بر حوزه عاطفی یادگیری
۴۶	۷-۲ رویکردهای نو به نقش عاطفه و هیجان
۴۷	۱-۷-۲ هوش هیجانی یا عاطفی
۵۳	۲-۷-۲ کیفیت زندگی در مدرسه
۵۴	۳-۷-۲ هیجان‌های تحصیلی
۵۴	۴-۷-۲ خلاقیت هیجانی
۵۵	۵-۷-۲ پیوند با مدرسه
۵۶	۶-۷-۲ سرزندگی تحصیلی
۵۶	۸-۲ انواع دیگر هوش و کاربردهای هوش هیجانی و هیجانات
۵۸	۹-۲ نتیجه‌گیری
۵۹	۳. نظریه آموزشی دیوید آزوبل
۶۱	۲-۳ پیش‌سازمان‌دهنده‌ها در یادگیری و خصوصیات آن
۶۶	۳-۳ مفاهیم اساسی روش تدریس پیش‌سازمان‌دهنده
۶۸	۴-۳ ماهیت یادگیری معنادار
۷۰	۵-۳ انواع مشمول‌کننده و پیش‌سازمان‌دهنده‌ها

۷۰	مشمول کننده ها
۷۱	۶-۳ خصوصیات پیش سازمان دهنده ها
۷۱	۷-۳ مراحل الگوی پیش سازمان دهنده
۷۳	۸-۳ نمونه درس با الگوی پیش سازمان دهنده
۷۴	۹-۳ نکات کاربردی پیش سازمان دهنده ها
۷۵	۱۰-۳ نتیجه گیری
۷۷	۴. نظریه آموزشی رابرت گانیه
۷۹	۲-۴ هشت نوع یادگیری از دیدگاه گانیه
۸۲	۳-۴ مراحل آموزش
۸۲	۴-۴ بازده و شرایط یادگیری از نظر گانیه
۸۳	۵-۴ دیدگاه گانیه ر زمینه یادگیری حل مسئله
۸۳	حل مسئله: قلمر خاص و عام
۸۴	۶-۴ راهبردهای حل مسئله
۸۵	۷-۴ موانع حل مسئله
۸۷	۸-۴ کاربردهای دیدگاه گانیه در آموزش
۸۷	۹-۴ نتیجه گیری
۸۹	۵. نظریه آموزشی جروم برونر
۹۰	۲-۵ یادگیری اکتشافی
۹۲	۳-۵ مفهوم ساخت در دیدگاه برونر
۹۴	۴-۵ خصایص یک نظریه آموزشی از دیدگاه برونر
۹۴	۱-۴-۵ آمادگی
۹۷	۲-۴-۵ سازماندهی
۹۹	۳-۴-۵ تسلسل
۱۰۱	۴-۴-۵ تقویت
۱۰۳	۵-۵ محورهای نظریه آموزشی برونر
۱۰۳	۱-۵-۵ تأکید بر ساخت یادگیری
۱۰۴	۲-۵-۵ تأکید بر فرایند یادگیری
۱۰۵	۳-۵-۵ یادگیری فعال و اکتشافی در فرایند یادگیری
۱۰۷	۴-۵-۵ تأکید بر اهمیت شهود در یادگیری
۱۰۸	۵-۵-۵ تأکید بر اهمیت انگیزش درونی
۱۰۹	۶-۵ کاربردهای نظریه برونر در آموزش
۱۱۱	۷-۵ نتیجه گیری

بخش دوم: ماهیت و انواع الگوهای تدریس

۱۱۵	۶. ماهیت، تعاریف و انواع الگوهای تدریس
۱۱۷	۲-۶ تفاوت نظریه، الگو و مدل
۱۱۷	۳-۶ ماهیت و تعاریف الگو و الگوهای تدریس
۱۲۰	تعاریف الگوهای تدریس
۱۲۲	ویژگی های الگوهای تدریس
۱۲۴	۴-۶ معرفی الگوهای آموزش و تدریس (خانواده الگوهای تدریس)
۱۲۵	۱-۴-۶ الگوی پردازش اطلاعات (خبربرداری)
۱۲۶	۲-۴-۶ الگوی خانواده نظام های رفتاری
۱۲۶	۳-۴-۶ خانواده الگوهای اجتماعی
۱۲۷	۴-۴-۶ خانواده الگوهای فردی (رشد ویژگی های شخصی)
۱۲۸	۵-۶ نتیجه گیری

۱۳۱	۷. الگوی پردازش اطلاعات (خبرپردازی)
۱۳۳	۲-۷ ماهیت الگو و اصول
۱۳۵	۳-۷ خانواده الگوی خانواده پردازش اطلاعات
۱۳۵	۴-۷ نقش حافظه در الگوی پردازش اطلاعات
۱۳۷	۵-۷ انواع حافظه
۱۳۹	۶-۷ مراحل ثبت اطلاعات
۱۳۹	۷-۷ انواع روش‌های مطالعه
۱۴۰	۸-۷ فنون (تکنیک‌های) دقیق خوانی
۱۴۱	۹-۷ روش‌های مطالعه
۱۴۱	تندخوانی
۱۴۲	۱۰-۷ اصول و تکنیک‌های تقویت حافظه
۱۴۴	۱۱-۷ حل‌الگوی یادگیری
۱۴۴	۱۲-۷ فنون ساده‌سازی مواد آموزشی برای یادگیری
۱۴۸	۱۳-۷ معرفی دو عضو اعضای خانواده الگوی پردازش اطلاعات
۱۴۸	۱-۱۳-۷ الگوی پیش‌سازنده
۱۵۱	۲-۱۳-۷ نقشه مفهومی
۱۶۳	۱۴-۷ نتیجه‌گیری
۱۶۵	۸. الگوی تدریس مبتنی بر ناامی رفتاری
۱۶۶	۲-۸ ماهیت الگو
۱۶۹	۳-۸ اصول الگوی رفتاری
۱۷۳	۴-۸ رویکردهای عمده رفتارگرایی
۱۷۴	۵-۸ خانواده الگوهای رفتاری
۱۷۴	۶-۸ پیشنهادها کاربردی نظریه رفتاری در تدریس
۱۷۵	۷-۸ عامل تشویق و کاربرد آن در الگوی رفتاری
۱۷۹	۸-۸ نتیجه‌گیری
۱۸۱	۹. الگوی اجتماعی
۱۸۲	۱-۹ مقدمه
۱۸۲	۲-۹ نگاهی به ماهیت الگو
۱۸۵	۳-۹ اصول الگوی اجتماعی و انواع آن
۱۸۶	۴-۹ رویکردها و جو یادگیری
۱۸۶	رویکردها
۱۸۷	جو یادگیری
۱۹۳	۵-۹ تعاریف یادگیری مشارکتی
۱۹۴	۶-۹ عناصر الگوی همکارانه و یا مشارکتی
۱۹۵	۷-۹ نمونه الگوی اجتماعی
۱۹۵	الگوی یادگیری مبتنی بر یادگیری مشارکتی (شیوه همیاری، دیدگاه دیویی)
۱۹۸	۱-۷-۹ زنگ دایره
۱۹۹	۲-۷-۹ روش جیگ‌ساو
۲۰۰	۸-۹ فرض‌های بنیادین الگوی اجتماعی و تمایز آن از یادگیری سنتی
۲۰۱	۹-۹ برتری‌ها و مزایای الگوی اجتماعی
۲۰۶	۱۰-۹ مراحل یادگیری مشارکتی
۲۰۷	۱۱-۹ تقویت مهارت‌های اجتماعی در اجرای الگو
۲۰۸	۱۲-۹ مشخصه‌ها و ویژگی‌های یادگیری مشارکتی
۲۱۳	۱۳-۹ ویژگی‌های یادگیری مشارکتی
۲۱۴	۱۴-۹ سازماندهی یادگیری مشارکتی

۲۱۷	۱۵-۹ رویکردهای مختلف در یادگیری و آموزش مشارکتی (همیاری)
۲۱۸	۱۶-۹ اقدامات آموزش مشارکتی
۲۲۰	۱۷-۹ رهنمودهایی در آموزش مشارکتی
۲۲۲	۱۸-۹ اجرای الگوی آموزش مشارکتی
۲۲۳	۱۹-۹ راهبردهای سازمان دادن به فعالیت‌های کلاس درس
۲۲۴	۲۰-۹ اصول سازماندهی رویکرد یادگیری مشارکتی
۲۲۵	۲۱-۹ اصول ارتباط یادگیری مشارکتی
۲۲۶	۲۲-۹ محدودیت‌های روش مشارکتی در کلاس درس
۲۲۹	۲۳-۹ رویکردی مشارکتی فرائد از یک روش یادگیری
۲۳۰	۲۴-۹ نتیجه‌گیری
۲۳۱	۱۰. الگوی فردی (انسان‌گرا)
۲۳۳	۱-۱۰ مقدمه (آگاهی به الگوها)
۲۳۴	۲-۱۰ ابعاد دانش از انسان
۲۳۸	۳-۱۰ ماهیت الگوی انسان‌گرایی
۲۴۰	۴-۱۰ «خود» در نظریه انسان‌گرایی
۲۴۲	۵-۱۰ فلسفه هستی؟
۲۴۳	۶-۱۰ مفروضه‌ها و زمینه‌ها روان‌شناسی انسان‌گرایی
۲۴۸	۷-۱۰ اهداف، انواع و استفاده الگو
۲۴۹	۸-۱۰ نظریه پردازان الگو
۲۵۰	۱-۸-۱۰ کارل راجرز
۲۶۹	۲-۸-۱۰ ابراهام مازلو
۲۷۶	۹-۱۰ آموزش از نوع تسهیل‌گرایی
۲۷۸	۱۰-۱۰ اصول و تأکیدات مشترک انسان‌گرا، تسهیل و تربیت
۲۷۹	۱-۱۰-۱۰ احساسات و عواطف
۲۷۹	۲-۱۰-۱۰ خود-پنداره و عزت نفس
۲۸۳	۳-۱۰-۱۰ برقراری ارتباط
۲۸۳	۴-۱۰-۱۰ رشد ارزش‌های فردی و شخصی
۲۸۶	۱۱-۱۰ نقش هیجان در یادگیری و هوش هیجانی
۲۸۷	۱۲-۱۰ هوش اخلاقی
۲۸۸	۱۳-۱۰ جهت‌گیری‌های مهم دیدگاه انسان‌گرایی در تربیت و آموزش
۲۹۱	۱۴-۱۰ کاربرد نظریه‌های انسان‌گرایی در کلاس درس
۲۹۴	۱۵-۱۰ هشت کاربرد نظریه انسان‌گرایی در تربیت و آموزش
۲۹۸	۱۶-۱۰ خلاصه و نقد دیدگاه
۳۰۰	۱۷-۱۰ نتیجه‌گیری
۳۰۱	۱۸-۱۰ نکته پایانی کتاب
۳۰۳	منابع
۳۰۳	(الف) منابع فارسی
۳۱۱	(ب) منابع لاتین

پیشگفتار

تردیدی نیست که کارکرد اساسی نظام‌های آموزشی اعم از آموزش و پرورش و آموزش عالی در کلاس‌های درس و فعالیت‌هایی که تحت نظارت و هدایت معلمان، مربیان و اساتید انجام می‌گیرد و بستر تحقق اهداف هر نظام آموزشی، یادگیری است. یادگیری به عنوان برون‌داد و مهم‌ترین رخداد کلاس و موقعیت‌های آموزشی، فرایندی پیچیده است که هر گونه ساده‌نگری و ساده‌اندیشی در مورد آن می‌تواند منجر به هدر رفتن تلاش‌ها و کوشش‌های نظام تربیتی و یادگیری شود. آموزش و به معنای خاص تدریس، طرح و اقدامی برای ایجاد، تقویت و تعمیق یادگیری‌های پایدار است.

باید از این دیدگاه دفاع نمود به یادگیری و نیز تدریس، مبانی، اصول و یافته‌های علمی و متقنی دارد که باید فرا گرفته شود. تجربه شخصی و دریافت‌های ردی کافی نیست. تدریس یک حرفه است و باید حرفه‌ای با آن برخورد شود، لذا توسعه دانش آموزش و تحول در آموزش (تدریس) نیازمند شناخت ماهیت آن و آگاهی از مبانی علمی آن از جمله «نظریه‌ها» و «الگوها» است. نصرت بیانی (۱۳۸۱) و اقدام مؤثر است. فاصله نظریه تا عمل را باید با شناخت و درک نظریه و نیز موقعیت کوتاه نمود. تدریس عنوان یک عمل، شایسته است مبتنی بر نظریه باشد که از آن جمله می‌توان به نظریه‌های یادگیری و نظریه‌های تدریس اشاره نمود که ابزارهایی برای یادگیری بهتر و مؤثرتر هستند. یادگیری، در دامنه وسیعی از محیط‌های مختلف اعم از رسمی و غیررسمی آگاهانه و یا ناآگاهانه صورت می‌گیرد و منحصر به نظام آموزشی و کلاس درس نیست، اما موقعیت آن طراحی شده و رسمی یعنی کلاس درس، می‌تواند نقش مؤثر و معناداری در یادگیری داشته باشد. چنین اقدامی بر بنیاد دانش استوار است و نمی‌تواند صورت تصادفی به‌خود گیرد، بلکه نیازمند فهم و درک فرایند پیچیده و پویای آن است.

بدون آگاهی و فهم عمیق از نظریه‌های یادگیری و تدریس، معلم قادر به شناخت مؤثر و بهره‌مند از تدریس و در نتیجه تأثیرگذاری بر یادگیری فراگیران نخواهد بود. نظریه‌های یادگیری توصیفی هستند، بدین معنی که توصیف کننده روابط بین متغیرهای یادگیری هستند، اما نظریه‌های آموزشی تجویزی هستند، چرا دانشی را تولید می‌کنند که با استفاده از آن معلم می‌تواند فرایند یادگیری را تسهیل کند. بر این اساس، معلم می‌تواند از قوانین موجود و اصول نظریه آموزشی، دستورالعمل‌ها و رهنمودهای عملی مشخص‌تری بگیرد و در فرایند یادگیری و تدریس از آن استفاده نماید. پیش فرض مطالعه این کتاب آن است که خواننده ارجمند دریافت روشنی از مفاهیم «تربیت»، «یادگیری»، «آموزش» و «تدریس» دارد، با ماهیت آنها آشناست و مرز مفهومی این واژه‌ها و مفاهیم را به خوبی می‌داند.

نگارش این کتاب به‌طور خاص به «نظریه‌ها» و «الگوهای» تدریس با نگاهی کاربردی پرداخته است. مطالب کتاب در دو بخش و ده فصل تنظیم شده است. در پنج فصل بخش اول، ابتدا در فصل ۱ به ماهیت نظریه‌های آموزش و در فصل‌های ۲ تا ۵ به ترتیب به بررسی انواع نظریه‌های آموزش از جمله بلوم، آزوبل، گانیه و برونر پرداخته شده است.

در بخش دوم، در فصل ۶ به تعاریف، ماهیت و انواع الگوهای تدریس و در فصل‌های ۷ تا ۱۰ به خانواده الگوهای تدریس به ترتیب یعنی الگوی پردازش اطلاعات یا خبرپردازی در فصل ۷، الگوی مبتنی بر نظام‌های رفتاری در فصل ۸، الگوی اجتماعی در فصل ۹ و نهایتاً در فصل ۱۰ به چهارمین الگو یعنی الگوی فردی (انسان‌گرایانه) پرداخته شده است. غرض از طرح نظریه‌ها و الگوها، ارتقای وسعت نظر و بینش معلمان در کاربرد و استفاده از آن در موقعیت‌های تدریس است. البته بدون آنکه قصد تجویز یک نظریه و یا الگوی خاص باشد، معلم فهیم و دانش‌ورز حوزه یادگیری و تدریس، با بصیرت و فهم همه‌جانبه از نظریه‌ها و الگوها و با توجه به موقعیت، از آن هنرمندانه استفاده خواهد نمود.

لازم می‌دانم پاساگری صمیمانه خود را تقدیم کنم به همکاران معزز علمی که با نقد و نظر موجب ارتقای این اثر شدند. دکتر مهرآفتاب زاده، دانشیار دانشگاه شیراز؛ دکتر حسین جعفری ثانی، دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد؛ دکتر اسدالله زنگویی، عضو هیأت علمی دانشگاه بیرجند و از همکاران خودم در گروه علوم تربیتی دانشگاه بیرجند که با ارائه نظرات سهمی در ارتقای این اثر داشته‌اند و تشکر نمایم از دانشجویانی دوره کارشناسی ارشد که در کلاس‌های درس با نکته‌سنجی و بازخورد سازنده در این کتاب افزودند. امید که حق مطلب ادا شده باشد و اگر کاستی وجود دارد که هست، صبور و خواننده محترم را خرامانم.

مؤلفان هم‌چنین مراتب سپاس خود را به معاونت محترم پژوهشی و امور پژوهشی دانشگاه بیرجند و کارشناس ساعی این معاونت، آقای ناصر احمدی و ویراستار محترم، رضی حسینی اسفاد که در نگارش این اثر، متن را بازخوانی کردند و نیز مدیریت و همکاران انتشارات جهاد دانشگاهی، با تجداعلام و برای همه آنان آرزوی توفیق نمایند. امید است که مجموع مباحث این کتاب که حاصل مطالعات و تتبع و دستاوردهای تدریس در ترم‌های متوالی در دوره‌های کارشناسی و تحصیلات تکمیلی در دروس مرتبط بوده است، مورد استفاده دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانش‌پژوهان، اعضای هیأت علمی، معلمان علاقه‌مند به حوزه تربیت، روان‌شناسی یادگیری، آموزش و تدریس قرار گیرد. موجب امتنان خواهد بود، خداندگان محترم درباره این نوشتار از پست الکترونیکی به نشانی hpourshafei@birjand.ac.ir و یا pourshafei@yahoocom نظرات اصلاحی ارزشمند خود را ارائه نمایند تا با اصلاح و ویرایش کار در نوبت‌های بعد، بر بخش مطالب افزوده شود.

بر آستان جانان گر سر توان نهادن گلبناسنگ سربلندی بر آستان تیران زد
درویش را نباشد برگ سرای سلطان ماییم و کهنه‌دلکی کانش در آن توان زد

توفیق از خداست و توکل بر اوست.

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ